

METODIKA

pro návštěvnická centra geoparků

Článek 1

Úvodní ustanovení

1.1 Záměr metodiky

Tato metodika je doporučením a souborem příkladů dobré praxe pro návštěvnická centra geoparků a je tak inspirací pro alternativní možnosti zpřístupnění a interpretace geologického dědictví. Touto svojí strukturou metodika plně respektuje rozdílnost podmínek různých geoparků a není proto uceleným návodem pro tvorbu uniformních návštěvnických center geoparků.

1.2 Navazující dokumenty

Tato metodika volně navazuje na „Metodiku pro informační systém geoparku“ (ZELENKA, 2014b), neboť návštěvnická centra geoparků jsou součástí informačního systému geoparku a představují typickou součást interpretační infrastruktury přírodního a kulturního dědictví geoparku.

Článek 2

Vymezení pojmů

Pokud není uvedeno jinak, jsou pojmy relevantní pro výklad v metodice zpracovány podle výkladového slovníku ZELENKA – PÁSKOVÁ (2012) a jsou uvedeny v příloze (Příloha 1).

Článek 3

Základní východiska metodiky

3.1 Základními východisky metodiky jsou:

- a. geopark by měl nejen prezentovat geologický potenciál dané oblasti na vybraných lokalitách (geotopech), ale měl by v návštěvnických centrech nabízet také možnost strávit volný čas díky nabídce koncentrovaných vzdělávacích, informačních, zábavných a poučných aktivit.
- b. návštěvnická centra geoparků představují typickou součást interpretační infrastruktury geoparku,
- c. vytvoření návštěvnických center geoparků z hlediska jeho zaměření, podoby a rozsahu nabízených služeb vždy vychází z konkrétních záměrů řídicího subjektu daného geoparku (zejména z jeho konceptu zpřístupnění a interpretace přírodního a kulturního dědictví geoparku), z finančních možností geoparku a z nutnosti nalezení konsenzuálního názoru místních aktérů CR, orgánů státní správy a řídicího subjektu geoparku,
- d. návštěvnické centrum může nabízet jednu, několik či všechny tyto služby: vzdělávání, informace, zábava, ubytování, sport a

- adrenalin, sociální zázemí, stravování a prodej suvenýrů, regionálních produktů, případně dalších výrobků,
- e. pro vytvoření návštěvnických center geoparků lze využít několika různých postupů a technologií, které lze různě kombinovat, doplňovat,
 - f. nabídku služeb návštěvnických center geoparků mohou vhodně doplňovat geologické expozice a naučné geostezky.

Článek 4

Význam a účel návštěvnických center geoparků

- 4.1 **Návštěvnické centrum geoparků** může mít podle způsobu jeho realizace a návaznosti na další služby v geoparku zejména následující význam a účel:
- a. Vhodně popisuje a interpretuje návštěvníkům geologické, přírodní a kulturní dědictví geoparku.
 - b. Motivuje návštěvníky k delšímu pobytu v geoparku i využití služeb certifikovaného geoprůvodce.
 - c. Poskytuje návštěvníkovi širší přehled o problematice geoparků v Evropě a ve světě a motivuje k jejich návštěvě.
 - d. Poskytuje kvalitní informace o službách na území geoparku.

Článek 5

Služby poskytované návštěvnickým centrem geoparku

- 5.1 **Návštěvnické centrum geoparků** může podle způsobu jeho realizace a návazností na další služby v geoparku poskytovat zejména následující služby:
- a. Při popisu a interpretaci geologického, přírodního a kulturního dědictví geoparku seznamuje návštěvníky zejména s horninami, minerály, zkamenělinami a geologickými útvary, typickými pro území geoparku i jeho okolního regionu, a také s využitím místních hornin a minerálů v kultuře a řemeslech na území geoparku.
 - b. Pro prezentaci hornin a minerálů využívá vedle exponátů upravených výbrusy, řezy apod. také popisky exponátů, fotografie a mapy jejich výskytu, případně i porovnání jejich výskytu v geoparku s dalšími výskytů v ČR, Evropě, ve světě. Popis je vhodné koncipovat formou příběhu a propojit prezentování hornin a minerálů s prezentováním geotopů.
 - c. Pro návštěvníky zajímavým způsobem prezentování je „okno do minulosti“, pomocí kreseb, map, popisů ukazující krajinu geoparku v minulých geologických etapách.
 - d. Návštěvníkům pomocí tištěné a obrazové informace a prostřednictvím videosekvencí a propojení na webové stránky poskytuje informace o konceptu geoparků v Evropě a ve světě. Prezentuje také vybrané atraktivní produkty těchto geoparků jako motivaci k jejich návštěvě.
 - e. Návštěvnické centrum poskytuje také služby pro fyzický komfort návštěvníka a jeho relaxaci, k nimž patří WC,

občerstvení a možnost relaxace na vybavených místech v exteriéru a interiéru.

- f. Pro celkovou spokojenost návštěvníka je vhodné nabízet i doplňkový prodej (mapy, pohlednice, knižní publikace o regionu, upomínkové předměty – viz Obr. 1). Zvláštní pozornost by měla být věnována prodeji typických regionálních produktů (Obr. 2, Obr. 3), včetně produktů oceněných různými značkami kvality (bioprodukty, certifikované regionální produkty) a nápaditých produktů, odkazujících na místní geologické, archeologické (Obr. 4) a kulturní dědictví.

Obr. 1 Nabídka upomínkových předmětů v návštěvnickém centru geoparku Sobrarbe, Pyreneje. Foto: M. Pásková

Obr. 2 Nabídka místních produktů v návštěvnickém centru geoparku Sobrarbe, Pyreneje. Foto: M. Pásková

Obr. 3 Nabídka místních produktů v návštěvnickém centru geoparku Sobrarbe, Pyreneje. Foto: M. Pásková

Obr. 4 Gastroprodukt (cukrovinky s „geovýkladem“) ze Sobrarbe. Foto: M. Pásková

5.2 Způsob poskytování služeb

- a. při sestavování geovědního obsahu návštěvnického centra je vhodné vsadit na jednoduchost a únosnou míru popularizace pro běžného návštěvníka – např. model zkameněliny v nadživotní velikosti s možností taktilního podnětu přiláká víc návštěvníků, než celosvětově unikátní nález zkameněliny velké několik centimetrů, kterou je nutné umístit v prosklené vitrině;
- b. geovědní obsah je vhodné, jak odpovídá i poslání geoparků, kombinovat s živou přírodou, místní kulturou, řemesly, a to s důrazem na jejich propojení s geovědním obsahem,
- c. pro prezentování je vhodné využít kombinaci různých audio a video zobrazovacích technik, včetně nejmodernějších 3D zobrazovacích technik.

Článek 6

Další metodiky, využitelné při vytváření návštěvnických center geoparků

- 6.1 Vedle této metodiky lze při vytváření návštěvnických center geoparků využít také „Jednotný architektonický koncept – manuál pro navrhování návštěvnických středisek“ (DAVID – VELKOVÁ A KOL., 2009), který byl zpracován pro AOPK ČR.
- 6.2 Geologické expozice a naučné geostezky jako typická součást interiérů a exteriérů návštěvnických center geoparků jsou popsány v „Metodice pro tvorbu geologických expozic a naučných geostezek“ (ZELENKA, 2014a).

Článek 7

Informační centra geoparků

- 8.1 Informační centra geoparků mohou v geoparcích nahrazovat či doplňovat návštěvnická centra geoparků.
- 8.2 Informační centrum geoparku může vzniknout spoluprací řídicího subjektu geoparku s TIC tak, že jsou služby TIC doplněny o informace a služby geoparku.
- 8.3 Informační centrum geoparku může vzniknout také jako samostatný subjekt geoparku. Inspirací k jeho vzniku může být manuál „Informační středisko AOPK. Doplněk k Jednotnému architektonickému konceptu pro navrhování návštěvnických středisek AOPK ČR“ (VELKOVÁ – KUBÍKOVÁ – NIELSEN, 2013).

Článek 8

Navigační systém v terénu a s využitím dalších médií

- 8.1 Aby návštěvnická centra geoparků a informační střediska geoparků byly plněn využívána návštěvníky, je vhodné podpořit jejich nalezení navigačním systémem v terénu, informacemi na TIC a informacemi poskytovanými v dalších médiích.
- 8.2 Pro navigaci návštěvníků v terénu jsou využity:
 - a. směrové tabule, nejčastěji umístěné u dopravních terminálů, v městských centrech či na jiných navštěvovaných místech,
 - b. plánky a mapy s umístěním geotopů, naučných stezek, geologických expozic, návštěvnických center, informačních center geoparku a atraktivit v geoparku a jeho okolí.

Článek 9

Modelové příklady návštěvnických center

- 9.1. Návštěvnická centra geoparků mohou mít podle článku 3.1a různý základní koncept, různé primární cílové skupiny a různé základní zaměření poskytovaných služeb. Modelové inspirativní příklady z Národního geoparku Železné hory jsou uvedeny v přílohách (Příloha 2 až Příloha 4).

Článek 10

Propagace návštěvnických center

- 10.1. Pro využití potenciálu návštěvnických center je velmi důležitá jeho kvalitní propagace.
- 10.2. Pro propagaci návštěvnických center je vhodné využít:
 - a. publicity v různých médiích v rámci publicity geoparku;
 - b. webové stránky geoparku;
 - c. sociálních sítí, zejména virálního marketingu, facebooku.
 - d. dalších přístupů – geocachingu, napojení na naučné stezky, informování v TIC atd.

Článek 11

Závěrečná ustanovení

Tento metodický pokyn nabývá účinnosti dnem xxxxxx a je....

Odborný gestor: Ing. Martina Pásková, Ph.D.

Zpracovatel: Prof. RNDr. Josef Zelenka, CSc.

Použité zdroje:

- [1] BENDER, B., EDMONDS, M. (1992): *Stonehenge: whose past? What past?* Tourism Management, Vol. 13, No. 4, pp. 355-357, ISSN 0261-5177.
- [2] DAVID, L., VELKOVÁ, E. a kol. (2009): *Jednotný architektonický koncept – manuál pro navrhování návštěvnických středisek AOPK ČR*, AOPK ČR Praha, 43 str.
- [3] JAFARI, J. (ed.) (2000): *Encyclopedia of Tourism*. London, Routledge, 683 str., ISBN 0415154057.
- [4] VELKOVÁ, E., KUBÍKOVÁ, H., NIELSEN, Z. (2013): *Informační středisko AOPK. Doplněk k Jednotnému architektonickému konceptu pro navrhování návštěvnických středisek AOPK ČR*, AOPK ČR Praha, 10 str.
- [5] ZELENKA, J., PÁSKOVÁ, M. (2012): *Cestovní ruch. Výkladový slovník*. Linde Praha, 2., přepracované vydání, 768 stran, ISBN 978-80-7201-880-2.
- [6] ZELENKA, J. (2014a): *Metodika pro tvorbu geologických expozic a naučných geostezek*, MŽP, 8 str.
- [7] ZELENKA, J. (2014b): *Metodika pro informační systém geoparku*, MŽP ČR, 19 str.

Příloha 1 Vymezení relevantních pojmů

geologická expozice (též geoexpozice) je výstava lokálních a regionálních hornin a minerálů, opatřená stručnou a ilustrativní interpretací. Může být instalována v interiéru (typicky v návštěvnickém centru geoparku), může mít i formu okružní naučné mikrostezky s interpretačními panely a případně doplněné i altánem s interpretačními panely, nebo modely geologických jevů.

geologické dědictví je část přírodního bohatství, která souvisí s geologickými procesy odehrávajícími se na Zemi v minulosti, zahrnující geologické, geomorfologické útvary, geologické jevy podávající informace z rozmanitých geovědních disciplín. Geologické dědictví může být primárním důvodem návštěvy destinace (např. Český ráj, České Švýcarsko, Adršpašsko-teplické skály, Island, horské oblasti Bolívie, Peru, alpské země).

geopark je území, na němž se nalézá geologické dědictví na místní, regionální, národní, evropské či jiné kontinentální a globální úrovni. Tímto dědictvím na dané geografické úrovni výjimečným z hlediska vědeckého zkoumání, estetické a/nebo spirituální hodnoty či osvětového využití, jsou například skalní města, krasová území, archeologická, paleontologická naleziště, vulkanické jevy, staré doly, hutě, atd. Geopark disponuje strategií udržitelného rozvoje, má jasně definované hranice a zahrnuje dostatečně velkou a osídlenou oblast, která umožňuje prosazovat udržitelný rozvoj a naplňovat poslání geoparků. Geotopy na území geoparku jsou vzájemně propojeny systémem značených, veřejně přístupných geologických stezek (geosteze) a dalších naučných či turistických stezek. Na vybraných místech mohou být instalovány geologické expozice či 3D modely a další interpretační infrastruktura. Většina lokalit prezentovaných v rámci geoparku je součástí geologického dědictví, které doplňují ekologické, archeologické, montanistické, historické, etnografické a další kulturní atraktivity. Jeho stěžejní ekonomickou a vzdělávací aktivitou je geoturismus a podnikatelské aktivity např. v ekologickém zemědělství a uměleckém řemesle. Posláním geoparku je ochrana, výzkum, prezentace, interpretace, popularizace a udržitelné využívání geologického dědictví. Smyslem geoparku je přiblížení geologického dědictví jeho obyvatelům a návštěvníkům. Geopark vzniká na základě iniciativy místních aktérů a místní obyvatelé jsou v maximální míře zapojeni do jeho aktivit.

geotop je geologicky zajímavá lokalita, která představuje významnou součást geologického dědictví a zároveň atraktivita geoturismu. Jde o jevy, které poskytují informace o vývoji Země nebo dávného života, zahrnují odkryvy hornin, zvláště těch, kde se nacházejí fosilní půdy, nerosty zvláštního zájmu, fosilie rostlin a živočichů, stejně jako jednotlivé přírodní jevy a jedinečné krajinné fenomény. Patří mezi ně především skalní výchozy, jeskyně, vodopády, krátery sopek, skalní okna, skalní věže, skalní brány, skalní města, staré důlní štoly a naleziště zkamenělin a minerálů, minerální prameny atd., prezentované a interpretované především na území geoparků, kde bývají často propojeny v rámci geosteze.

interpretace je výklad, ucelené sdělení či jiná aktivita, spočívající v objasňování významu objektů, místa, nehmotného dědictví a dalších imateriálních projevů kultury a přírodních a kulturních projevů návštěvníkům. Má několik různých funkcí: zvýšení úrovně znalostí návštěvníků včetně porozumění místní kultuře, historii, geotopům apod., zlepšení zážitku

návštěvníků a snížení jejich ekologické stopy, environmentální bubliny a k optimalizaci dopadu jejich chování na kvalitu života a životní styl místní komunity. Typickou interpretací je výklad průvodce CR, místního průvodce, výklad v muzeu, galerii apod., vzdělávací přednáška o destinaci CR, výklad v informační brožurě o destinaci, interpretační panel, BeeTaggy atd. Interpretace nemá pouze vzdělávací a výchovný efekt, ale také přispívá k posilování či dokonce tvorbě pozitivních emocí a vztahů k interpretovaným fenoménům (BENDER – EDMONDS 1992). Současné interpretační metody se proto nevyhýbají umění, hrám či gastronomickým prožitkům (např. geocaching, koncerty v jeskyních, gurmánský CR ve spojení s naučným programem). Interpretace je velmi významnou součástí cestovního ruchu (podle JAFARI ED. 2000).

interpretační infrastruktura jsou fyzická zařízení a jejich součásti, technologie a prostory, které slouží nebo mohou být využity pro interpretaci a prezentaci atraktivit CR, geologického (obecně přírodního) a kulturního dědictví, krajiny apod. Její součástí mohou být návštěvnická centra, naučné stezky včetně virtuálních, interpretační panely, informace v terénu propojené na web pomocí BeeTagg a QR kódů a audioprůvodci.

návštěvnické centrum (též interpretační centrum) je expozice zpravidla s modely, fotografiemi, přírodními a kulturními artefakty, doplněná různými druhy audio a videoprezentací a umístěná v budově a na okolních prostranstvích, jejímž účelem je zaujetí, poučení a vzdělávání návštěvníků. Návštěvnická centra jsou součástí interpretační infrastruktury a mohou být doplněna venkovní expozicí, v geoparcích typicky geologickou expozicí, resp. na návštěvnické centrum navazující naučnou geostezkou. Typickou expozicí návštěvnického centra je vysvětlení přírodních procesů, návštěvnická centra často využívají ekoarchitekturu a ekodesign a měla by být postavena z místních materiálů.

Příloha 2 Modelový projekt návštěvnického centra „Podhůra – brána do Železných hor“

Projekt vzniká ve spolupráci řídicího subjektu geoparku, města Chrudim a CHKO Železné hory. Návštěvnické centrum propojuje tři fenomény Železných hor - Rekreační lesy Podhůra, Chráněnou krajinnou oblast Železné hory a Národní geopark Železné hory. Názorná interaktivní expozice bude sloužit jako prvotní zdroj informací o geoparku a zároveň jako návštěvní pro další geoturistické cíle. Vzdělávací součástí projektu je zázemí učebny a pracovních dílen pro plánované vzdělávací programy. V objektu bude zároveň i sociální zázemí a informační pult. Službami poskytovanými návštěvníkům v okolí návštěvnického centra jsou rozhledna, občerstvení, lanový park a venkovní posilovna. V současné době se návštěvnost této lokality pohybuje v rozmezí 20 000 až 30 000 lidí.

Obr. 5 Projektované vzdělávací a návštěvnické centrum Podhůra. Vizualizace návrhu venkovní expozice. Autor: Med Pavlík Architekti

Obr. 6 Projektované vzdělávací a návštěvnické centrum Podhůra. Vizualizace návrhu – dílna. Autor: Med Pavlík Architekti

Obr. 7 Projektované vzdělávací a návštěvnické centrum Podhůra.
Vizualizace návrhu – zázemí partnerů. Autor: Med Pavlík Architekti

Příloha 3 Modelový projekt „Návštěvnické centrum pro Národní geopark Železné hory“ v záchrané stanici Pasíčka

Záchraná stanice volně žijících živočichů Pasíčka u Proseče je největším subjektem tohoto typu v Pardubickém kraji. Zároveň se nachází na východním konci geoparku. V rámci rozvoje celé stanice je připravován projekt na rozšíření expozic o voliéry a volné výběhy. Součástí projektu je i samostatná geovědní expozice, která je složena především z interaktivních a hravých prvků (hmatové objekty, makety zkamenělých zvířat, prolézačky s geologickou tematikou a další). V kombinaci s expozicí hendikepovaných živočichů nabízí celá expozice široké spektrum volnočasových aktivit pro děti a rodiny s dětmi na jeden půlden.

Příloha 4 Modelový projekt návštěvnického centra „Natura park - do Železných hor za poznáním“

Projekt je realizován ve spolupráci s Ekocentrem Paleta Pardubice. Součástí nové budovy Ekocentra Paleta bude zázemí pro návštěvnické centrum, expozice zaměřená na chráněná území Pardubického kraje a také interiérová a exteriérová expozice, zaměřená na propagaci Národního geoparku Železné hory hravou a poutavou formou. Cílovým návštěvníkem jsou žáci a studenti základních a středních škol celého Pardubického kraje a expozice je proto na tuto skupinu zaměřena. Ekocentrum Paleta eviduje ročně kolem 25 000 návštěvníků. Řídící subjekt Národního geoparku Železné hory vnímá tento projekt jako zásadní, důvodem je pozice Ekocentra v Pardubickém kraji.